

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

A. GERGELY András:

Afrikai regénymustra: posztgyarmati kolonializmus

Eredeti közlés/Original publication:

2012, Afrikai regénymustra: posztgyarmati kolonializmus, *Antroport.hu*, 2, 1–6. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.000.635

Dátum/Date: 2013. január/January

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

A. Gergely András: Afrikai regénymustra: posztgyarmati kolonializmus, *AHU MATT*, 2012, **pp. 1–9. old.**, No. 000.000.635, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Internet

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, könyvismertetések, Tom Sharpe: Kisvárosi gyilkosságok, Ferdinand Oyono: Az öreg néger és a kitüntetés, Chika Unigwe: Fekete pillangók

Hungarian African research, review articles, Tom Sharpe: Riotus Assembly, Ferdinand Oyono: Le vieux nègre et la médaille, Chika Unigwe: Fata Morgana

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMENTUM-
és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC SECTORAL
PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/ writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy le-töltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

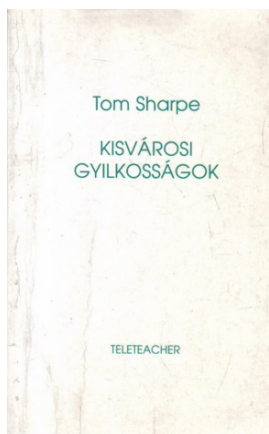
* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatást, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

AFRIKAI REGÉNYMUSTRA: POSZTGYARMATI KOLONIALIZMUS

A. Gergely András

Idők és terek, afrikai módra, afrikai tempóban, afrikai kiterjedésekben... Három regényes narratíva arról, ami Afrikában mesélő, történés, hír vagy dráma akár. Kevés a sokból, talán nem is mindig a legautentikusabb, de ez is Afrika, ezek is afrikai jelek, ennyiben is afrikai, ami abból a világból szétszóródik.

Három miliő, három térben, jelentéssel valóságban vagy jelképes üzenetben. Nem is okvetlenül követhető, hogy önmaguknak szólóan, reprezentatív Afrika-képet formálva üzennek, vagy elfogadva azt a makroteret, melyet Afrikaként ró térképre a távolsági tekintet. No de nézzük futtában, avagy napsugarak örök terében, nyomasztó valóságában...!

Tom Sharpe számos kötete virul immár magyar nyelven, s ha így fest a helyzet, talán akad is, aki olvasójának lenni óhajt. *Kisvárosi gyilkosságok* című kötete¹ abba a súlyos könyvtömegbe tartozik, melyet az érdeklődő olvasó egyszer az életben kézbe vesz, kínos nyugossággal végigolvas, azután méltán óvakodik attól, hogy bárkinek is javasolja, s midőn több más hasonlóan fontos opusszal együtt az antikváriumba viszi, harminc forintot kínálnak érte. A kötet, műfajának talán méltó finomsággal megfelelően, így ér véget: „Mindent egybevetve a parancsnok úgy érezte, jó oka van arra, hogy boldog legyen. Jó hely a világ. Dél-Afrika még mindig

a fehéreké, és az is marad. Mindezeket túl azonban az a tudat boldogította a parancsnokot, hogy végre megérdemli a magas társadalmi állást, amelyet betölt Piemburgban, mivel elérte azt, amire a legjobban vágyott egész életében: igazi angol úr szíve dobog a mellében! VÉGE”.

¹ Tom Sharpe: *Kisvárosi gyilkosságok*, 1994, Budapest, Teleteacher Bt., 284 old. Eredetileg: *Riotus Assembly*, 1971, London, Martin Secker & Warburg Ltd.

„Az utolsó szó természetesen hazugság: a történetnek messze nincs még vége. Ha érdekli Önt a Verkamp hadnagy és von Blimenstein doktornő közt virágzó szerelemnek, Els rendőr újabb hullákkal körített feltámadásának és van Heerden parancsnok további tragikus balfogásainak históriája, kérjük jegyezze elő nálunk Tom Sherpe: *Ismét Piemburg* című regényét! Várjuk hívását...!” – hangzik az utolsó oldal utáni még utolsóbb oldal, hogy azután egy továbbin már a kiadó öntelt hálálkodását olvashassuk, mennyire élvezték a mű kacagtató szövegét, fordítását, szerkesztését, tördelését..., s főleg azt a számítástechnikai eszköztárat, amely munkájuk (s talán megélhetésük bázisa) is...

De nem folytatom. A helyszín Zuluföld fővárosa lenne, abban az időszakban, „amikor a Brit Birodalom meghódította a zulu nemzetet. E visszhangzó győzelem első mámorában az afrikáner alapítói által réges-rég elhagyott picurka település székesfővárossá lényegült át...”. A főhős, aki a legőcskébb amerikai vidéki tévéstudió rendőrfőnök-sorozatának legundorabb figurája lehetne, éppen midőn ajándék-büntetésként kinevezik városparancsnoknak, olyan alpári lelkekkel veszi körül magát, akiből nemcsak az alkohol, a nigger-ellenes indulat, az agresszió dől oldalanként, hanem a pszichiátriai esettanulmányokon edződött írók Rejtő Jenőbe oltott hamisítványainak figurális iskolázottsága (avagy büszkén vállalt iskolázatlansága) is. A kötet ajánlása leplezetlen pofátlansággal sejteti az olvasóval, hogy „csak saját felelősségére olvashatja! A tömény nevetőgörcs káros lehet az asztmában és szívelégtelenségben szenvedő...” olvasónak – így az előlap szövege. Mondanunk már nem kellene, hogy ezt követően kétszázötven oldalon át egyetlen nevetető helyzet, fordulat, jelző vagy ékítmény sem szerepel a regényben, ellenben antiromanista széplelkek számára kiváló textuális közhelytár és durván kültelki jelzőbazár, a legfalsabb brit humortalanság, a legzúzóssabb nyelvi bárdolatlanság viszont annál inkább, így hát nagyjából másfél oldalanként teszteljük, meddig tart még ez a mondanivaló és üzenet, érték és csín nélküli szövegfolyam, melynek talán egyetlen érdeme, hogy „valami afrikai” talán mégis van benne. De ha alaposabban szemügyre vesszük, a brit gyarmati kegyetlenség és tömegpusztító alpáriság úgy üli meg lapjait, hogy szinte nem érthető: irodalmi erények nélküli eseménynapló akarna lenni, vagy roppant kimódoltan álirodalmi, ráadásképpen fajelméleti tónusú manipulációs ismeretanyag, avagy éppen a négerirtásban oly szokványosan tompává vált lélektani típusok álcinikus jellemrajza inkább. Némileg szaktudományosnak tetsző jellemzésben „szatirikus” írónak lenne nevezhető, de ehhez a minősítéshez a tekintélyes mennyiségű szarkasztikus becsmélés nem feltétlenül szükségeltetik a szövegben. Lehet, szinte a Sharpe-kötet kiadójá-

nak stílárís tónushatása alattinak tűnhet az ekkénti megfogalmazás, de vállalom: kérem az Olvasót, ha ideje, pénze, kedve és Afrika iránti érdeklődése engedi, nehogy elolvassa ezt a művet! Ezzel ugyan érdeklődés-generáló hatást is elérhetek, szándékom ellenére, de úgy vélem, s évente mintegy száz kötetnyi szép- és szakirodalom recenzálása nyomán bizton állíthatom: nincs pazarabb időrablás, mint egy ilyen (mint ez a) kötet. Tom Sharpe (1928) Cambridge-ben végzett, ott is tanított, magyarul immár hat kötete jelent meg, népszerű bestseller-író, tizenhárom műve aratott sikert, személye pedig a feketehumor-nagydíj 33. jutalmazottja lett. Amit e kötetében találunk, abból a humor teljességgel hiányzik, a „fekete” is elsősorban legéppuskázni való afrikaiakban tűnik föl egy bokor alján, ahol a legalpáríbb stílusrétegben közölt tevékenységet végzi éppen, szerencsére háttal a fegyveres főhősnek, aki egyenesen elefántlövő puskával céloz rá, majd elégedetten köp egyet, midőn a bokor és a környezet is harminc lábnyi térben miszlikbe robbant...

Megnyugtató: a szerző garantáltan rühelli a zulukat épp annyira, mint a németeket, hollandokat és más gyarmatosító himpelléreteket, talán egyedül a whisky iránt mutat némi kegyet, továbbá a koloniális brit extravagancia némi egészségtelen kinövése iránt. S ha az ironia, cinika, flegma, korlátoltság és böszítő sznobéria valamiképpen klasszikus irodalmár-erények lennének, bizonyos fődíjas viador lehetne valamely fajelméleti elmetornászon.

Az afrikai irodalmak olvasója persze talán meg sem lepődik igazán, ha a négritűde és az afrikáner hangnem épp oly markáns formát ölt, mint a stílárís adaptáció igénye az euro-amerikai tónusú literatúra irányzataihoz. Ebben nemcsak Senghor vagy Achebe, Neto vagy Césaire munkássága vet fel analógiákat, de a huszadik század első évtizedei óta nyugati kultúra részévé vált afrikai tónusok is szerepet kapnak. Az esztétikai univerzalizmus felé közelítő irodalmi stílusrétegek mellett ugyanakkor kialakul a saját hangján szóló, saját képzeletbeli múzeumát megalkotó trendi is, melynek egyik éltetője marad az a vízió, hogy az afrikai irodalmat nem a „fogyasztói Nyugatnak” komponálják, hanem saját magukról és saját maguknak, kevesebb útirajz-részlettel, s még kevesebb kalandor-élményanyaggal. Ennek ugyan veszélye, hogy a nyomasztó többségben írástudatlan (vagy íráshasználaton kívül élő, szóbeliségben erősebb) afrikai népek, a maguk nyelvi megosztottságában és nyelvi „nacionalizmusában” is kívül maradnak a saját irodalom olvasói táborán. A közvetítő nyelvekre, egykori gyarmatosított államnyelvekre, nemzeti és országhatárookra is érzékeny irodalmi élet azt is elszenvedi, hogy maguk a könyvek sem ott és azoknak jelennek meg, akiknek és akikről szólnak. A ritka kivételek közé tartozik ma már Ferdinand Oyono (1929) kameruni regényíró, aki az ötvenes-hatvanas évek kameruni irodalmi életébe csöppent

bele új író- és költőnemzedéke élén, igaz: színésznek készülve, francia egyetemen diplomát szerezve, újságíróként és még diplomataként is szolgálva a posztgyarmati afrikai világ épülését. *Az öreg néger és a kitüntetés* című kötet² ugyanazt a gyarmatosítás utáni, ehelyütt éppenséggel még francia fenn-

hatóság alatti kameruni városkörnyéki „tanyai” miliőt ábrázolja, (ezt Sharpe is megpróbálja angolszászosan bemutatni dél-afrikai kertvárosi térben), amelyben még az életvitel minden egyes vonásában jelen van a francia úrhatnamság, a rangkórságos és tekintélyes funkciótól a pókhasú-tokás gyarmati funkcionáriusokig, a kiszolgáló személyzetek maradék bosszúkéességéig, a kiszolgáltatottságba belesanyarodott lakosok félszeiig, a rendőrök nyers brutalitásáig, az igazgatási bürokráciába merevedett közélet formalizáltságáig, s vele szemben a falusi rokonsági rendszer életben maradását láttató közvetlenségig, érzelmes és elkötelezett családi kapcsolatfenntartási rítusokig, normák és értékek változó világában is

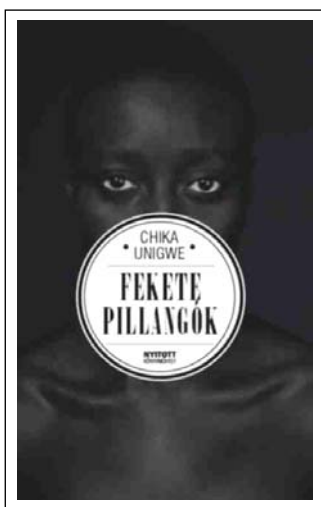
megmaradó szívéllyességig megannyi léthelyzet. A kameruni kakaótermelő falusi miliő, a fiait francia gyarmati szolgálatban elvesztő öreg néger, aki áldozatosságáért kormánykitüntetést kap, földjeit egyházi gondozásba adja át, s maga a hit és remény visszafogott élesztésének híveként ezt megtiszteltetésként fogja fel, esendő mivoltában a jámbor kamerunit testesíti meg. Néhány napra fókuszáló, szinte esti családi mécsesfénynél elmesélhető sztori ez, helyi ízekkel és fordulatokkal, a közbölcsességet épp evidens tanulságával megerősítő üzenet hordozójaként – nem „világnagy sztori” tehát, hanem a kis helyeken elérhető legnagyobb történetek egyikeként olyan extrém szituáció, melyben szinte a dramaturgiai struktúrába illő kudarc is be van kódolva. Meka, az öreg néger kínos–görcsös készülése a nagy megtiszteltetésre, megfeleléskényszeres várakozása, nyugatias ünneplési rítusokhoz nem szoktatott kiszolgáltatottsága, majd koccintós fogadásba torkolló napesti emelkedettség, részegség és viharos természeti csapás, öntudat- és egzisztenciavesztés letartóztatással kiegészülve, aggódó családi miliő, a megtiszteltetés hullámainak és a „civilizált” kényszereknek váltakozása, vihar utáni

² Ferdinand Oyono: *Az öreg néger és a kitüntetés*, 1975, Budapest, Szépirodalmi, 145 old. Eredetileg: *Le vieux négre et la médaille*, 1956, Paris, Éditions Juillard.

esőerdői hajnalfény, s visszatérés az immár megbízhatóan nem gyarmatosító hazai miliőbe... – aligha több e kisregény sztori-szintje. Jelentésháttére azonban jóval mélyebb. Karig Sára, aki a kötet utószavában a Szerzőt és művét méltatja, kiemeli, hogy „az utóbbi évek számtalan politikai változása Afrika térképét annyira átalakította, hogy /.../ az idő múlásával egyre élesebben rajzolódnak ki egyes afrikai országok jellegzetességei, és az általánosítások mind kevésbé elfogadhatóak. A regény cselekményének színhelye, Doum (vagy Doumé) létező helység Kamerunban. A valósághoz hű táj, a falu, a lakóhely leírása. Hiteles az emberek jellemzése és egymáshoz való viszonyuknak ábrázolása; a faluközösségek, a törzsek élete még a közelmúltban ilyen volt, és sok helyen ma is ilyen Kamerunban; a politikai változások a társadalom arculatát (különösen ez a helyzet a falvakban) még szinte alig változtatták meg. Kamerun egyes részei – a földrajzkönyvek és lexikonok tanúsága szerint – az ötvenes évek végén nyerték el függetlenségüket, de a gyarmatosítók befolyása még ma is jelen van a fiatal köztársaságban. A lakosság 80%-a írástudatlan, az ország elmaradott mezőgazdasági állam, ahol sem a megművelt földterületet, sem pedig a felbecsülhetetlen értéket jelentő erdőt még nem használják ki... /.../ Kamerun az Egyenlítő közelében terül el, az ország nagyobb részét trópusi erdő borítja. Az ország területe nagyjából félmillió négyzetkilométer, lakosságának száma megközelíti az ötmilliót. Oyono regényének cselekménye Kamerun függetlenné válása előtt játszódik, amikor még a francia gyarmatosítók kezében volt minden politikai és gazdasági hatalom. Oyono újabb írásaiból megtudjuk, hogy a helyzet azóta sem változott meg gyökeresen, bár nagy ütemben folyik az írástudatlanság felszámolása...” (142–143. old.).

A mélyebb jelentésrétegek persze nem okvetlenül tűnnek szembe az olvasónak. A kötet első olvasásakor, még a hetvenes évek elején úgy véltem, az elbeszélői csín és árnyaltság kárára zajlik a történetek bemutatása, nem valami európaias cizelláltsággal, ugyanakkor nem is „hitelesen”, afrikai tanmesék, mítoszok rejtjelzett szintjén. Ám afrikai kontextusban, s az afrikai irodalom azóta való gazdagodása fényében úgy fest, a „tanulság” nem az afrikaiaknak, hanem a franciáknak szólt, a könyv nem a honiaknak, hanem a kultúrsoikk előidézőinek üzen valójában. Az a társadalmi dezintegrációs trend, amelyről narratíváját megalkotja, mai szótárunkban sokkal inkább a kulturális gyarmatosításnak, a multikulturális társadalmi tényeket univokálissá egyszerűsítő beavatkozásnak, a „globalizációból” az elszenvedőkre hárítható teherviselés természetrajzának hű tükre – ha egy pár nap, egyetlen ember, egyetlen életesemény talmiséga köré fonva is. Épp az a perszonális jelentés-tér, amelyben az egyes ember mint szereplő, részvevő, szenvedő,

megtisztuló, beavatáson áteső, értékrendjében megerősödő kiléte a hangsúlyos, s nem maga a sztori kalandossága vagy az események sűrű rendje, már sokkal inkább az afrikai irodalom sajátja. Akkor is, ha a szerző európaivá lett, akkor is, ha „odahaza” még feladata vagy külföldön vállalása van, akkor is, ha pusztán a „kameruniség” reprezentálása lesz céljává a multikulturális és multivokális francia nyelvű irodalomban.

Ugyanez az afrikai térségpusztulás, lokális kiszolgáltatottság, reménytelen létbevetettség, közösségfoszlás és szinte önkéntes gyarmatosítottság hangzik elő abból az „euro-afrikai” regényből is, amely az afrikai urbanizációs trendben éppúgy szereplők százazreit és millióit rendeli alá a reménytelenség elleni „akármilyen vállalás” kényszerének, mint migráns európaiak súlyos tömegeit, melyet *Fekete pillangók* címen jelentetett meg a Nyitott Könyvműhely tavaly. A négy főszereplő hátrahagyott lagosi múltja, s már-már fényesebbnek tetsző belga nagyvárosi jelene ugyanazt a totális gyarmatosítottságot festi fel antwerpeni pillangólányok³ sorsában és tragédiájában, mint

Oyono, az öreg néger saját vágyott-remélt medálja kapcsán. Ugyanúgy szinte már eléri az önérzet és társas elfogadottság közel emberi léptékét, mikor hirtelen zúdul rájuk, hogy tévednek...; ugyanúgy a tárgyfétisű-versenyelvű világ talmi kincseit és értékelveit kapják cserébe emberi áldozatosságukért, partnerképes önképükért, mintha-emberi lényegükért, s ugyanúgy a környezet kíméletlen vihara zúdul rájuk, csupán csak azért, mert kénytelenek voltak elfogadni a lehetőségek csábítását s nem mondhattak mereven nemet a túlélés csábításaira.

A fekete pillangók afrikai lányok, akik Chika Unigwe érdeklődésére méltóan a prostitúcióba száműzött nigériai menekültek élethelyzetét tükrözik a vágyott-remélt nyugati világban. Ez a reménymentes múlt felől a kirakatban látható kiszolgáltatottság felé megtett lépés olyfajta önkéntes gyarmatosítottság, melynek jegyei a legfelszínesebb pillantással övezve irigységre is okot adhatnak talán. Négyen, külön-külön utakról érkezvén, Lagosban is fél-szegény vagy kilátástalan életű családokból, a tárgyi és életviteli csodák re-

³ Chika Unigwe: *Fekete pillangók*, 2010, Budapest, Nyitott Könyvműhely, 344 old. Eredeti kiadás: *Fata Morgana*, 2007, Antwerpen, Meulenhoff-Manteau.

ményében, naiv-őszinte reménnyel, hogy „sikerülhet”, sikerülni fog, Nekik aztán miért is ne, hisz mindenük adott ehhez. Lagosból Antwerpenbe..., jelképes „nagybácsi” segítségével, aki kövér is, kíméletlen is, de roppant üzletiesen látja el a világot futtatott lányokkal. Meg egyéb, tetszőleges igényekre formált javakkal – „megoldást” szállít, mikor milyet, mikor reményt, máskor kegyetlenséget, megrendelésre, az örök rossz szolgálatában.

A történet fonala, „raszta”-mód fonva, egyedi és közös, múltbéli és aktuális, családiasan koszos és „falusi”, világvárosian kontrasztos és afrikaian reménytelen. Nigériaiaik lekezelő véleménye a dél-afrikaiakról, s viszont..., macsók víziója a csajokról, fehéreké a színesekről, s mindez fordítva is. Ha festményeik vagy elefántcsont-szobrocskáik lennének, épp oly esetlen áldozataivá válhatnának lerablóiknak, mint így, hogy csak nőiségük van maximumként, s ha korai megesésük vagy részeges faterjuk még csupán ráadás a testvérek eltartásának kényszerére, már az sem számít... A történet ívébe font egyik leánysors a halál, a lét értelme és perspektívái felé kalauzolja az olvasót. S mint minden lekezelően ostoba férfi-képzet, a „megérdemlik a sorsukat” közhelyével, épp ellenkezőleg: a reménytelenségben is föllelt pislá reményt sejdíti ez a kötetben. S mint a legtöbb szépirodalmi /sőt: tudományos!/ kötet a Nyitott Könyvműhelytől, valamiképp ez is azt sugallja: ha nem is érdemes már, de lehet, s ha mégsem lehet, annál inkább érdemes valamely reményt megtartani a létértelmezés mentális-morális zónáiban, amely még kapaszkodót nyújthat a kicsivel méltóbb túlélés értelmének megtalálásával. Pillangóként, /és feketeként/ is.

Afrikai sorsok, falusi-kisvárosi-világvárosi létben, tartósított és újratermelődő reménytelenségben, örökölt és személyesen mindenki által folytonosan fenntartott-gyarapított kiszolgáltatottságban, a sorstársak-testvérek végtelen rokonságában, eljegyezve a sötét végzettel, a váratlan és méltatlan pusztulással, a végenincs romlással. Szemben a fényekkel, mécsesek vagy gyertyák, torkolattüzek vagy halotti máglyák, kirakati lámpák vagy hálózobai sötétségek fényfoltjaival, villámokkal és cigaretta-parázzsal, a megértés és a felismerések, sejtések és ábrándok csillogásaival. Afrika egy nem-afrikai (vagy otthontalanul afrikaiatlanított) térben, afrikandus haszonnal és morálitással, haszonleső fehér idegenekkel és olykor /honfi/társakkal. Ott is, itt is „csak” emberek élnek. Jobbak, mosolygósabbak, rokoniak, vagy épp sátániak. Köröttük s bennük a Fekete Földrészt örök aranya, az ember...